



### **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlûk Türk Devleti**

Abdullah Mesut Ağır

İstanbul, Selenge Yayınları, 2021, 312 sayfa, ISBN: 978-625-7469-22-8.

Ahmet ÖZTURHAN\*

1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye’de hükmetmiş olan Memlûk Türk Devleti ile ilgili gerek uluslararası gerekse de ulusal alanda, çok sayıda telif ve tercüme eser, makale ile tez çalışması gibi bilimsel araştırmalara rastlamak mümkündür. Devletin siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel tarihi ile ilgili, özellikle Batı âleminde kayda değer araştırmalar yer etmektedir. Memlûk Türk Devleti’nin siyasi tarihinin, bir yönüyle Avrupa ve özellikle de Haçlı tarihini ilgilendiriyor olması ve devletin Kudüs üzerindeki hâkimiyeti Batılı pek çok oryantalist ve İsraili tarihçinin ilgisini çekmiştir. Bilhassa Amerika’nın Chicago kentinde ve Almanya’da Bonn Üniversitesinde Memlûk araştırmaları enstitüsünün bulunması ve periyodik olarak burada devletin siyasi, sosyal, iktisadi ve özellikle de kültürel tarihine ilişkin neşriyatın yapılması Memlûk tarihinin Batılılar nezdinde arz ettiği önemin görülmesi açısından kayda değerdir. Ancak ülkemizde devletin daha çok siyasi tarihi ile ilgili meseleleri üzerine odaklanılmış, bu münasebetle Memlûkların siyasi tarihinden ziyade sosyal, ekonomik ve kültürel meseleleri maalesef, bazı ender çalışmalar dışında, ihmal edilmiştir. Aynı şekilde devletin siyasi tarihi bağlamında, Memlûk kaynaklarının yanı sıra, Batı literatüründe azımsanmayacak ölçüde ana kaynak değeri taşıyan malzeme bulunmasına rağmen, bazı bilimsel faaliyetler müstesna, yapılan çalışmaların genelinde bunlardan istifade edilmediği görülür. Oysaki seyyahlar çağı olan Orta Çağ’da Avrupa’nın çeşitli merkezlerinden hareketle Memlûk ülkesine seyahat etmiş pek çok gezgin bulunmaktadır. Bunların tutmuş oldukları gezi notlarının muhtevasında yaşadıkları serüven, şehirlerin tasviri ve halkların yaşam tarzları kadar Memlûkların kurumsal yapısı, devlet mekanizması ve askerî teşkilatı ile ilgili kayda değer

\* Dr., Batman Üniversitesi Tarih Bölümü, Batman, [ahmet.ozturhan@batman.edu.tr](mailto:ahmet.ozturhan@batman.edu.tr)

bilgiler bulunmaktadır. Bu veriler kadar en alt kademesinden üst yönetim mensuplarına varıncaya değin Memlûk toplumu hakkında da hayli ilgi çekici bilgilere rastlamak mümkündür. Memlûk tarihinin önemli bir bölümünü ihtiva eden bu seyahatnameler çeşitli Batı dillerinde defalarca neşredilmiştir.

Son yıllarda ülkemizde bu boşluğu doldurmak adına bazı çeviri eserler kadar bir kısım araştırmalar münasebetiyle seyahatnamelerin tetkik edilmesi oldukça sevindiricidir. Bu meyanda Abdullah Mesut Ağır, neşrettiği *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlûk Türk Devleti* adlı kitap çalışmasında on dört Batılı seyyahın gezi notlarından istifade ederek, bunların Memlûk kaynaklarıyla mukayesesini yapmak suretiyle Memlûk tarihine değişik bir bakış açısıyla yaklaşmış ve kanaatimizce Ağır, bu çalışmasıyla farklı bir senteze ulaşmıştır. Bu bağlamda Sir John Mandeville, Ludolph von Suchem, Symeon Semeonis, Emmanuel Piloti, Johannes Schiltberger, Bertrando de Mignanelli, Gilbert de Lannoy, Felix Fabri, Pero Tafur ve Arnold von Harff seyahatnameleri eserde istifade edilen kaynaklardan bazılarıdır. (s. 5) Alman Doğu Bilimci U. Haarmann'ın Memlûk devlet sistemini Avrupalı seyyahların eserlerinden istifade ile tanıtarak neşrettiği "The Mamluk System of Rule in the Eyes of Western Travellers"<sup>1</sup> adlı makale çalışması bu alanda yapılmış müstesna bir çalışma görünümündedir. Ağır, eserin ön söz kısmında U. Haarmann'ın mezkûr eserine atıfta bulunarak, aslında bu konunun siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla daha geniş meyanda ele alınması gerektiğini vurgulamış, bu durumu göz önünde bulundurarak eserini kaleme aldığını belirtmiştir. (s. 13)

Çalışmanın ilk bölümü seyyahların kısa biyografileri ve seyahatnamelerin tanıtımına hasredilmiştir. Diğer bölümde ise *Bir Seyyahın Yolculuk Serüveni* başlığı altında, gerçekten de mühim olduğunu düşündüğümüz, seyyahların takip ettiği rotalara değinilmiştir. *Siyasi Gelişmeler ve Diplomasi* başlıklı diğer bölümde kronolojik olarak Batılı seyyahların eserlerinde yer eden, Memlûkların siyasi gelişmelerine yer verilmiştir. Memlûk Devleti'nin tesisi, Memlûk sultanlarının adları, Memlûk-Moğol ilişkileri, Memlûk-Ermeni ilişkileri, Berkuk dönemi siyasi gelişmeleri, Barsbay devri bazı diplomatik gelişmeleri ve sultanların huzurunda tatbik edilen teşrifat usulleri bu bölümde işlenen konulardan bazılarıdır. *Kurumsal Yapının Temeli* başlıklı sonraki bölümde ise seyyahların eserlerinde naklettikleri veriler ışığında devletin temelini teşkil eden *Memlûk* sistemi ve ordu hakkında bilgiler verilmiştir. Eserin en ilgi çekici bölümlerinden biri de İskenderiye, Kahire, Dimyat, Yafa, Remle, Kudüs vb. Memlûk şehirlerinin fiziki yapıları ile topoğrafik ve stratejik açıdan tanıtıldığı, aynı şekilde istihkâmları, surları ve kalelerin zaafı ya da güçlü yönlerinin değerlendirildiği kısımdır. Seyyahların eserlerinin ekseriyetinde Memlûk şehirlerinin tasvirine yer verilmesi; bununla ilgili olarak bazı eserlerde resim, çizim ve gravürlere rastlanması, Levant'ın en güçlü devleti durumunda olan Memlûkların odak noktasında bulunduğu delalet etmektedir. Bu açıdan eserde geçen bu bölümde Gilbert de Lannoy ve diğer bazı seyyahların Memlûk şehirleriyle birlikte özellikle denize kıyısı olan şehirlerin limanlarının da stratejik bakımdan değerlendirilmelerine yer verilmiştir. Eserin dördüncü bölümü ticaret bahsine ayrılmış olup, bu kısımda başkent Kahire'deki bazı pazarlar ve ticari hayat, devletin uluslararası ticarete açılan kapısı durumunda olan İskenderiye'deki ticari faaliyetler, yabancı tüccarlar, ticareti yapılan emtialar ve eşya,

<sup>1</sup> U. Haarmann, "The Mamluk System of Rule in the Eyes of Western Travelers", *Mamluk Studies Review*, v. 5, 2001, s. 1-24.

funduk ve konsolosluklar ile köle ticareti ve bunda tatbik edilen işlemler vb. konular işlenmiştir. Eserin son kısmı olan beşinci bölümde ise Memlûk toplum yapısı ele alınmış; bu münasebetle en üst kademesinden en altına kadar Mısır toplumunun hiyerarşik yapısı, Memlûk toplumunda kadın ve aile yapısı Batılı seyyahların gözüyle değerlendirilmiştir. Memlûklar devrinde sıklıkla tesadüf olunan salgınlar ve veba, bazı cezai yaptırımlar, Nil Nehri'nin Memlûk toplumu açısından taşıdığı önem ile vefaü'n-Nil kutlamaları, Memlûkların meşhur oyunu polo (çevgan) ve Memlûklar devrinde yetiştirilen hayvanlar (doğancılık ve posta güvercinleri) gibi ilginç konular da son bölümde ele alınmıştır. İşlenen konularla mütenasip verilen görsel materyaller de kanaatimizce çalışmaya zenginlik katmıştır. Her ne kadar bazı önemli İtalyan ve Yahudi seyyahların eserleri ele alınmamış olsa da eser, ele alınan seyyah ve eserlerin irdelenmesi ve tanıtılması bakımından takdire değerdir.

Sonuç olarak bu çalışmanın, Memlûk Devleti hakkında yapılan araştırmalar bazında, devletin tarihinin farklı bir yaklaşım tarzı ile ele alınması açısından önem arz ettiği kanaatindeyiz. Ülkemizde her ne kadar Memlûklar ile ilgili nitelikli çalışmalar yapılmışsa da Orta Çağ'ın Batılı seyyahlarının gezi notları ihmal edilmiştir. Özellikle bu alanda yapılmış herhangi bir müstakil çalışmanın olmaması nedeniyle Ağır'ın bu eseri kayda değer bir boşluğu doldurmuş ve bilhassa ileride bu alanda yapılacak çalışmalar için bir zemin hazırlamıştır.